

PODACI ZA KULTURNU POVIJEST VEZIRSKOGA GRADA TRAVNIKA

QUELQUES MATERIAUX POUR SERVIR A L'HISTOIRE DE TRAVNIK, RESIDENCE DES VIZIRS DE BOSNIE

Travnik je jedno vrijeme u minulim stoljećima imao zaseban položaj među gradovima Bosne i Hercegovine. Tu su dug niz godina rezidirali sultanovi namjesnici, mahom paše sa tri tuga ili veziri, i odatle upravljali prostranim bosanskim pašalukom. Oni su tu ostavili lijep broj građevnih spomenika i zadužbina i time znatno pospješili razvitak toga grada i, s druge strane, izdali velik broj naredaba i listina, koje su se do danas sačuvala i koje čine temelj za proučavanje prošlosti Bosne i Hercegovine. Tako je za taj upravni položaj Travnika bila dobrim dijelom vezana i ona brza izgradnja toga mjesta i prilike cijelog bosanskog pašaluka, na koje su travnički veziri osjetno utjecali. Već same te činjenice pobuđuju naše zanimanje za povijest grada Travnika dok su u njemu stolovali carski namjesnici.

Ne može se zasad određeno utvrditi, kad je počeo razvitak Travnika većega stila, jer se još tačno ne zna ni otkada su tu sjedili bosanski namjesnici, ali se može sa sigurnošću reći to, da od onih godina, otkad imamo sigurne podatke o rezidiranju valija u Travniku, a to je početak osamnaestog stoljeća, Travnik osjetno napreduje i u građevnom i ekonomskom pogledu. Od prvih godina osamnaestog stoljeća naovamo izgrađen je tu velik broj dućana, škola, džamija, hamama, turbeta i stambenih zgrada, sigurno veći broj objekata, negoli je je podignut od turske okupacije toga mjesta pa sve do osamnaestog stoljeća. U toj izgradnji uzeli su veliko učešće i državni službenici, među kojim su se osobito istakli upravo valije javnim i monumentalnim objektima, i obični građani, trgovci i esnaflije, koji su opet posebice izgrađivali privredne objekte za vlastite potrebe.

Premda nas dijeli čitavo stoljeće otkako je Travnik prestao biti upravno središte Bosne i ot-

kako je, s tim u vezi, nastala stagnacija u razvitku toga mjesta, pa iako su Travnikom harala dva jaka požara, koji su progutali ogroman broj objekata, ipak je još uvijek do nas dopro velik broj građevnih spomenika u tome mjestu, te oni i danas čine upadno ogledalo i, upravo, otvoreni muzej prošlosti grada Travnika.

Mi još nemamo djela, u kojem bi bila iznesena kulturna povijest toga mjesta u doba turske vladavine i u kojem bi bili, posebno, objašnjeni oni nijemi građevni spomenici, koji imaju i lijepo umjetničko značenje. Doduše, o Travniku postoji zasebna monografija iz pera dr-a Mihovila Mandića, ali je u njoj upravo taj period tek fragmentarno i vrlo mršavo prikazan, i djelo ne daje ni izdaleka pravu sliku. Da se ta praznina bar donekle popuni, i prije nego dobijemo temeljitu studiju s tom problematikom, donosim u ovome radu iscrpne ekscerpte jedanaest turskih dokumenata, koji se svi od reda odnose najvećim dijelom upravo na građevnu povijest Travnika od početka osamnaestog stoljeća naovamo. Ti nam dokumenti daju obilne i temeljite podatke o prosvjetnim, sanitarnim, trgovačkim, obrtnim i drugim prilikama Travnika u rečeno doba. Donoseći te ekscerpte iznio sam svaki imalo važniji podatak, koji bi mogao zanimati historičara. Taj mi se metod činio ovdje pogodnijim, negoli donositi cijele prevode, koji bi zauzeli mnogo puta veći prostor, a historičaru ne bi ništa pružili više od ekscerpta, jer je u najvećem broju dokumenata, a to su vakufname, posljednji dio teksta, koji čini veliku čest isprave, posve stereotipno napisan o tome, kako je na sudu, po šeriatskom pravu, fingiran spor između vakifa (zavještača) i mutevelije (upravitelja) njegova vakufa i kako sud rješava taj spor u korist vakufa.

VAKUFNAMA BIVŠEG BOSANSKOG VALIJE ELČI HADŽI IBRAHIM-PAŠE, SINA OSMANOVA

Agriboz (Chalcis na Eubeji), 13 XII 1117 = 28 III 1706

Prepis u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, sidžil vakufnama br. I, str. 391—392, te u Kronici Muhameda Enverije Kadića (autograf u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu), sv. V, str. 131—138. Prevod u »El-Hidaji« V/1942, br. 12. Vakufnamu potvrdili potpisom i muhurima kadija grada Agriboza (Chalcisa) Mustafa, sin Ahmedov, potom rumeliski kadi-asker Abdulah i anadolski kadi-asker Halil. U prepisu imena svjedoka ispuštena.

Bivši bosanski muhafiz, a »sadašnji« muhafiz Eubeje Elči Hadži Ibrahim paša, sin Osmanov, dao je izjavu pred sudom (u gradu Agribozu, Chalcisu) u prisustvu postavljenog mutevelije Hadži Ahmedage, sina Abdulahova, da je u kasabi Travniku u bosna-brodskom kadiluku, a u bosanskom ajaletu o svome trošku sagradio i uvakufio ove objekte:

— Han u Baščaršiji (Čaršubašinda) koji sadrži tri sofe, deset odžaka, a u sredini šadrvan s tekućicom vodom, zatim pet soba na katu, kojim se dolazi kamenim stubama, potom hanbar iznad kafane u koji se može smjestiti pet do šest »šinika« žita, te dvije »ajak-česme«.

— Berbernicu s odžakom s desne strane ulaza u han.

— Dućan uz spomenutu berbernicu.

— Nalbantski dućan uz kafanske stepenice.

— Veliku kafanu nad spomenutim dućanima s odžakom te dvije sobe s pećima.

— Pet dućana s lijeve strane ulaza u spomenuti han.

— Sobu i u njoj peć na istom mjestu.

— Pekararu s dućanom na istome mjestu.

— Buzadžinicu s dućanom i u njoj peć uz spomenutu pekararu.

— Veliku sjenaru uz sjenaru Adil-čauša.

— Pet mesarskih dućana s klaonicama pod jednim krovom u Donjoj čaršiji na prostoru, koji s jedne strane graniči čaršiskom ćuprijom, s druge sobama, s treće rijekom (!) Bašbunarom, a s četvrte javnim putem (ulicom).

— Tabhanu na rijeci Bašbunar u prostoru poznatih granica.

Svi ti objekti izdavače se svake godine pod primjeran zakup.

Prihod od tih objekata te dnevni dohodak od stotinu i šest akči, koji je carskom naredbom poklonjen legatom iz državne dohodarine od kantara, što je po novim gradskim uredbama uspostavljen u Sarajevu, trošiče se za uzdržavanje ovih objekata i njihovih službenika:

— Predavaonica (dershana).

— Tekija halvetiskog reda.

— Šest soba za dervise i učenike.

— Mekteb.

Sve te objekte legator je izgradio o svome trošku u Travniku u mahali Osoju na praznom prostoru, koji graniči s dviju strana rijekom Lašvom, s treće strane ulicom, a s četvrte sporednim putem.

Bosanski tefterdar dijeliće u smilu fermana, koji se u njega nalazi, dohodak od spomenutog kantara ovako:

— Muderisu i vaizu, najznanijem učenjaku Emrulah-efendiji, svaki dan za predavanja u medresi po deset, a za održavanje vazova u džamiji po pet akči.

— Mualimu Selman-halifi dnevno šest akči.

— Šejhu spomenute tekije te za hranu njemu i dervišima dnevno četrdeset akči.

— Za svijeće, hasure, zejtin i kandilje dnevno po petnaest akči.

— Svakome dervišu i učeniku koji stanuje u spomenutim sobama dnevno po pet akči.

Dohodak pak od navedenih koristonosnih objekata trošiče se ovako:

— Imamu, i to jednome od onih koji stanuje u spomenutim sohama, a koji poznaje namaske propise, dnevno po tri akče.

— Pomoćniku mualima dnevno dvije akče.

— Podvcrniku dnevno po dvije akče.

— Zakiru i mujezinu u spomenutoj tekiji svaki dan po dvije akče.

— Glavnom šejhu spomenute tekije dnevno dvije akče.

— Pisaru ovoga vakufa Mustafa-halifi, sinu Hadži Mehmedovu, dok vrši tu dužnost, dnevno po pet akči,

— Pobiraču vakufskih prihoda, Mahmuđu, sinu spomenutog mutevelije, doživotno po pet akči; poslije njegove smrti od te dnevnice pripojiće se dvije akče plaći imama, a novopostavljeni džabija uživaće dnevno tri akče.

— Svaki će se dan učiti po deset džuzova Kur'ana, tako da se svako uoči petka i ponedjeljka obavi hatma; od tih džuzova po jedan će učiti imam, mualim, pomoćnik mualima, knjižničar, podvornik, šejh tekije, dva mujezina (zakir i mujezin), džabija i vakufski pisar, koji će, ujedno, biti i noktadžija, a za to će svaki od njih primati dnevno po jednu akču.

— Muteveliji svakoga dana, poslije obavljenog posla, deset akči.

— Kadije u kasabi Travniku biće nadzornici ovoga vakufa i pobiraće u to ime dnevno dvije akče.

— Posebno, knjižničaru dnevno po pet akči za čuvanje slijedećih knjiga, koje također vakufi legator:

- 30 lijepo ispisanih, pozlaćenih i uvezanih džuzova Kur'ana,
- Tefsir od Kadi Bejzavije, 2 sveska.
- Tefsir od sure Nebe' pa dalje, 1 sv.
- Tefsir od Šejha, II svezak.
- Tefsir od sure Burudž pa dalje iz Tefsira Hanefije, 1 sv.
- Tefsir od sure Nebe' pa dalje od Šejhzade-a, 1 sv.
- Miškatul-envar, 1 sv.
- Komentar na djelo Šir'a.
- Djelo Šir'a, 1 svezak.
- Hilyetul-ebraz, 1 sv.
- Halisatul-haqaiq, 1 sv.
- U 1 svesku tri brošure i Haqaiqul-haqaiq.
- Deqaiqul-ahbar, 1 sv.
- U 1 svesku Diyaul-qulub, Bahrul-kelam, Hadisi erbein, Tariqus-salikin, brošura od Šihabud-dina, brošura Zikrul-wulat, Miyarut-tariq i brošura Hediye.
- Muhtarun sahhah, 1 sv.
- U 1 svesku Šafiya, komentar Šafiye i osnovni tekst djela Arud (metrika).
- Kašiful-kina, 1 sv.
- U 1 svesku komentar na Dihadžu od Seyyidi Aliye i II komentar djela Qawaidul-irab.
- U 1 svesku Kifaye i Šerhu Iftitah.
- Zubdetul-waizin, 1 sv.
- Sarfi Kemaliyye i komentar Merah-a od Sururije, 1 sv.
- U 1 sv. Tuhfetul-muluk i komentar Šuruti-salat-a.
- Nuzhetul-enwar, 1 sv.
- U 1 sv. komentar Fikh-a od Kejdaniye i komentar djela Tuhfe.
- Telwih, 1 sv.
- Komentar Menar-a od Ibni Meleka, 1 sv.
- Ešbahun-nezair, 1 sv.
- Komentar Merah-a od Abdurrahmana.
- U 1 svesku Madbut, Šerhu Matlub, komentar »Emsile«, komentar za »Nasere«, drugi komentar »Emsile«, drugi komentar za »Nasere«, komentar Sarf-a i Emsilei-muhtelifa-e.
- Drugo djelo (Merah) od Abdurrahmana, 1 sv.
- Risalei-wezaif, 1 sv.
- Minhadžul-abidin, 1 sv.
- Šerh »Izije« od Helebije, 1 sv.
- Komentar Enmuzedž-a.
- Komentar djela Šejha Seyyidi Alizade-a od Seyyidi Šerifa.
- Risalei Begavi, 1 sv.
- Risalei Hikem, 1 sv.
- Telhis, 1 sv.
- El-Menar od Ibnu Ayniye, 1 sv.
- U 1 svesku Kešfu wafiye i Šerhu Kafiye.
- Šerhu Hindi lit-Tegabun.
- Komentar Čaperdije od Šafiye.
- U 1 svesku Tertibu ewra'd, Munadžat, Risalei hilyetun-nebiyyi i Šemail od Suyutiye.
- U 1 svesku Siradžiyye, Šihabuddin i Kemalpašazade.
- Kafiye, 1 sv.
- U 1 svesku Feraid u stihu i Šerh Šatibiya.
- Tewdih, 1 sv.
- Daw', 1 sv.
- Menazili sairin, 1 sv.
- Feraid od Seyyida, 1 sv.
- Teysir.
- Risalei istilahati fikh, 1 sv.
- Quduri, 1 sv.
- Šemsiyye, 1 sv.
- Komentar Šafiyye od Seyyidi Alizade-a.
- Komentar Taqdim na Muqaddimu.
- Rewnekul-medžalis, 1 sv.
- Ifsah, 1 sv.
- Galetatul-ewam od Kemalpašazade-a.
- Šerhi Menar Dinkoz, 1 sv.
- U 1 svesku komentar Kafiye od Hindije i Murib od Kurd-efendije.
- Seb'iyat, 1 sv.
- Dihadže šerhi Muhammediyye, 1 sv.
- Komentar »Iziya«-e.
- Hudaya o filozofiji s komentarom, 1 sv.
- Mubeyyini masdar, 1 sv.
- Sururiyin komentar El-Misbah-a.
- Dželali Mes'ud, 1 sv.
- Muhtesari Menar, 1 sv.
- Ewful-wafiye, 1 sv.
- Risalei keib, 1 sv.
- Drugi komentar »Iziya«-e.
- Šerhu Džezeri, 1 sv.
- Šerhu aqaidi diniyye, 1 sv.
- Irdudin komentar Akaida.
- Komentar Hayali-e od Kemalpašazade-a.
- Glosa na Šemsiyyu.
- U 1 sv. Šerhu Džezeri i Taškuprizade.
- Muhyuddmov komentar Husam-a.
- Esraru 'arebi, 1 sv.
- Ebulleys Semerikandi, 1 sv.
- Drugi komentar Džezeriye, 1 sv.
- Qasidei Burde.
- Imad minel adab od Mesuda.
- Halebi sagir.
- Komentar Emali-e.
- Hadisi erbein.
- Šerhu Edžrumiyye.
- Komentar Merah-a.
- Komentar Feraid-a od Džellala.
- U 1 sv. komentar Fikhi ekber-a i komentar Hudaye iz filozofije.
- Komentar u stihu na Hadisi arbein, 1 sv.
- Risalei Mubini enbiya, 1 sv.
- Risalei ahkami mukellef, 1 sv.
- Kitabu Mew'iza.
- Djelo Džezeriyye.
- Komentar Šemsiyye-e.
- Svega devedeset i osam knjiga.
- Navedene knjige izdavače se učenicima u spomenutoj kasabi uz tvrd zalog. Učenik pak koji zaloga nema, koristiće knjigu na njenome mjestu. Knjige se ne smiju posuđivati u druga mjesta. Ako

bi knjižničar prestupio ovaj propis i knjigu posudio, provešće se nad njim propisi šeriata.

Legator dalje određuje:

Kad vremenom navedeni građevni objekti oslabe, bilo u cjelini ili pojedinostima, i bude potreban popravak, izvršiće se pregled sa znanjem suda, mutevelije i nadzornika i onda obaviti popravak iz viška vakufskih prihoda.

Svake će se godine sa znanjem suda i nadzornika pregledati računi i knjige mutevelije, a kad se nakon toga potpišu i na njih se udari žig, ostaviće se u mutevelinim rukama.

Od prihoda, koji proteknu iza spomenutih popravaka, svake će se godine dvanaesti dan mjeseca rebiul-evela učiti mevlud božjem poslaniku, a višak, koji i poslije toga ostane, pripojiće se sa znanjem kadije i nadzornika glavnici i predati muteveliji.

Valije, veliki veziri i miri-mirani biće počasni nadzornici ovoga vakufa.

Legator pridržaje u svojim rukama pravo svake promjene vakufa, dok je god živ. Spomenuti pak mutevelija ostaće doživotno na svojoj dužnosti, a kada umre, postaviće se na to mjesto sa znanjem kadije i nadzornika neko od njegove djece ili rodbine, ko je ispravan i pobožan. Ako se pak ustanovi pronevjerjenje, postaviće se sa znanjem šeriata i nadzornika drugi mutevelija, pošten i bogobojažan čovjek.

U spomenutoj tekiji biće na stolici šejha doživotno »stožer učenjaka« šejh Ahmed-efendija; uoči petka i odabраниh večeri izvodiće obrede derviškog tarikata i obavljaje »ziker«. Poslije njegove

smrti, ako ne bude za života ostavio sebi zamjenika, imenovaće se njegovim zamjenikom onaj, koji je prošao sve »stepene« i »imena« tarikata, a koji je, usto, dobar i pobožan čovjek.

Šejh će uživati jednu sobu u tekiji, uza zid, a pored toga i bašču poznatih granica na lijevoj strani tekije; u toj bašči nalazi se čardak, bunar, plodno i neplodno drveće.

Poslije smrti rečenog muderisa postaviće se za muderisa i vaiza čovjek koji poznaje tefsir, hadis i fikh.

Tako isto poslije smrti mualima Selman-halife postaviće se na tu dužnost čovjek čedan, dobar i koji dobro čita Kur'an.

Kada koji od spomenutih službenika umre, a bude ostavio spremna i sposobna sina, njegova služba neka se daje samo njegovu sinu.

U spomenutim sobama osim derviša i učenika neka niko drugi ne obitava. Na svakoga, ko dopusti prenoćište stranim osobama u tekiji i sobama, neka je prokletstvo boga!

Dana dvadesetog mjeseca muharema godine hiljadu sto i devetnaeste (23 aprila 1707) unesen je u vakufnamu dodatak ovog sadržaja:

Spomenutim knjigama dodaje se još:

- Wiqaye, 1 sv.
- Komentar Wiqaye-a, 1 sv.
- Sadri Šeri'a, 1 sv.
- Katabu tibbišehir od Evlije Mustafe, i
- Ahtari kebir, 1 sv.

Svega pet knjiga. Predane su spomenutom muteveliji Hadži Ahmedagi, i tako se namirilo stotinu i tri komada knjiga.

2

VAKUFNAMA HADŽI ADILA, SINA MUSTAFINA

Travnik, 19 VI 1133 = 8 IV 1721

Faximil originala (u biblioteci Elči Ibrahim-pašine Fezije medrese u Travniku) u *Derviša M. Korkuta* u Sarajevu. Vakufnamu potvrdili potpisom i muhurom na čelu teksta bosna-brodski kadija Ibrahim i ostavinski sudac u Travniku Mustafa.

Hadži Adil, sin Mustafin, iz Hasanagine mahale u kasabi Travniku, a kadiluku Brod, došao je na sud i izjavio, da je o svome trošku izgradio i uva-kufio:

— Džamiju u Hasanaginoj mahali.

— Šesnaest dućana, sve jedan do drugoga, u Baščaršiji (Čaršubašinda).

Prihod od spomenutih dućana u godišnjem iznosu od 7600 akči trošiće se za gornju džamiju ovako:

- Imamu dnevno četiri akče.
- Mujezinu dnevno četiri akče,
- Kajimu dnevno jedna akča.

Višak prihoda, koji ostane iza podmirenja plaća navedenih trojice službenika, trošiće se na uzdržavanje same džamije i dućana, ali neka se ne zaboravi ni molitva za dušu legatora.

Legatorovi sinovi Mustafa, Omer i Alija biće mutevelije i nadzornici ovoga vakufa, a poslije njih te će službe vršiti njihovi potomci. Ako pak ti potomci (izravni) izumru, te će službe vršiti bilo ko od nasljednika uz uvjet, da je siguran, ispravan i pobožan čovjek. Ako bi koji od mojih sinova, njihove djece i daljnjih nasljednika pokazao u ovim mojim odredbama nepravičnost, nemarnost, nevaljalost i lijenost, na Sudnjem danu bile moje ruke 0 njegovu vratu obješene, i bio mu uskraćen zagovor Poslanika i pogled Gospodara svjetova!

Svjedoci:

Ibrahim-efendija, bosanski timar-tefterdar — Mahmud, pisar skele — Bekir-čelebija, berber — Selman-efendija, imam — Omeraga Tabo-zade (Tabić) — Hadži Hasan-efendija, imam — Šejh Muhamed — Muharem-čelebija, mujezin.

VAKUFNAMA JUSUFAGE, SINA HASANAGINA

Travnik, poč. X 1135 = 5-14 VII 1723

Prepis u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 727. Ovjerio ga član Okružnog suda u Travniku J a k u b. Legalizaciju izvršio bosna-brodski kadija M u h a m e d E m i n. Potpisi svjedoka na prepisu izostavljeni.

Jusufaga, sin Hasanagin (s titulama *izzetlu, sea-detlu*), iz Elvan-zade mahale u Carigradu izjavio je pred sudom u Travniku da je u toj kasabi o svome trošku sagradio i uvakufio:

- Džamiju u mahali Šumeću.
- Mekteb uz tu džamiju.

Za uzdržavanje tih ustanova dalje je uvakufio:

- Vodenicu s četiri kamena, što ju je sagradio na potoku Šumeću u istoj mahali.
- Dvije stupe za valjanje sukna na istome mjestu.

Ti koristonosni objekti davače su u zakup putem telala i to kad ponuda izađe na 12.240 akči.

Prihod će se ovako trošiti:

— Svakog dana osim petka i bajrama učiče se po dva džuzua Kur'ana iza sabah-namaza za dušu pejgambera, legatora, njegovih roditelja, žena (sic!), djece i rođaka, a za to će se izdavati dnevno po četiri akče.

— Mualimu u legatorovu mektebu dnevno pet akči.

— Novopostavljenom mujezinu dnevno dvije akče.

— Plaći imama, starog službenika ove džamije, dodaće se iz ovoga vakufa još četiri akče dnevno, a biće ujedno i hatib i za to će primati dnevno dvije akče.

— Plaćama dvojice starih mujezina ove džamije dodaće se iz ovoga vakufa po jedna akča dnevno.

— Ferašu i kajimu dnevno dvije akče.

— Za rasvjetu dnevno dvije akče.

— Za popravak džamije dnevno četiri akče.

— Za popravak vodenice i stupa dnevno četiri akče.

Višak prihoda ide u korist mutevelije na ime plaće.

Mutevelijom se postavlja legatorov sinovac Mahmudbeg iz Travnika.

Nadzornikom se postavlja drugi sinovac Musta-fabeg iz Travnika s dnevnicom od tri akče.

Obadvije te službe su nasljedne u muškoj lozi.

VAKUFNAMA BOSANSKOG VALIJE ĆAMIL AHMED-PAŠE

Travnik, 17 XI 1170 = 3 VII 1757

Prepis vel. 109X22 cm Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 307. Vakufnamu legalizirao bosna-brodski kadija Ahmed, a prepis ovjerio travnički kadija Ishak Mahir.

Gazi-agina džamija u čaršiji u Travniku, sjedištu vezira, nije imala prihoda pa je oronula, i osjećala se prijeka potreba za obnovu, te je bosanski valija Ćamil Ahmed paša na mjestu te džamije sagradio novu masivnu džamiju, a s lijeve strane džamije napravio još česmu sa četiri lule i u nju doveo vodu.

Sada pred sudom preko opunomoćenika muftije Salih-efendije, sina Mustafina, čije su punomoćstvo pred kadijom potvrdili Mehmedaga, sin Hasanov, i Ibrahimaga, sin Alijin, zavještava za potrebe džamije:

— Tri Kur'ana u toj džamiji uz odredbu, da se ne smiju napolje iznositi.

— Dvadeset i sedam dućana, što ih je legator sagradio pod samom džamijom. Deset ih je pod džamijom u bezistanu sa dvojica vrata, a od njih će se ubirati godišnja zakupnina po dva esedi-groša od svakoga. 'Pet ih je pod južnim dijelom džamije, a ti će se izdavati po jedan esedi-groš godišnje.

Daljnijih šest dućana nalaze se s desne strane, četiri su pod samom džamiskom kapijom, a dva s lijeve strane džamije, uz munaru. Svaki od tih posljednjih dvanaest dućana izdavače se po trideset i tri i po pare godišnje zakupnine.

— Placarinu s trga što ga je uredio na zemljištu vakufa Sofi Mehmed-paše s tim, da se plaća mukata za samo zemljište spomenutom vakufu.

— Han u Muslihuddinovoj mahali u Travniku, koga je kupio od bivšeg teskeredžije Ibrahim-efendije i Hadži Alije Babajića, a koji graniči s jedne strane pekarom i dućanom spomenutog Hadži Alije, s druge strane vodom Klašnicom, a s treće i četvrte ulicom. Han ima šesnaest soba, staju, tekuću vodu, a uz samu zgradu je i posebna kuća sa dvije sobe, aharom, sundurma-aharom, slamarom, četiri dućana i vrtom s plodnim voćkama i okolištem.

Mutevelijom se postavlja imam ove džamije hafiz Omer-efendija, sin Hadži Ibrahimov, a ta

služba biće nasljedna. Ako njegovi potomci izumru, novoga muteveliju postaviće darusseade-aga u Carigradu na predlog vezira i kadije.

Nadzornik vakufa je darusseade-aga. Pomoćnici nadzornika su bosanski valija i travnički kadija.

Mutevelija će izdavati spomenutih dvadeset i sedam dućana pod zakup te dati brojiti trgovačke toware koji dolaze na spomenuti trg i od svakoga tovara uzimati placarinu po jednu sag-akču.

Han sa svim nabrojenim prostorijama također će se davati u zakup.

Dnevni rashod vakufa iznosi pedeset sag-akči, i to:

— Muteveliji četiri akče.

— Vaiz džamije uživaće zakupninu dućana s desne strane džamije ispod kapije, a za to će četvrtkom poslije podnevnog namaza držati vaz u džamiji i tom prilikom činiti dovu za legatora.

— Prvom imamu i hatibu šest akči uz uvjet da nedjeljom i četvrtkom podučava Kur'an, a za to će mu se posebno plaćati dnevno po šest akči.

Sve tri te dužnosti predaju se imamu, spomenutom hafizu Omer-efendiji.

— Vaizu uz ramazan dnevno jedna akča.

— Vakufskom pisaru dnevno jedna akča.

— Prvom mujezinu i devrihanu dnevno dvije akče.

— Drugom mujezinu i devrihanu dnevno također dvije akče.

— Učaču ašereta i ferašu jedna i po akča.

— Kajimu dnevno četiri akče.

— Džabiji dnevno jedna akča.

— Nadzorniku česme i vodovoda (su nazirina) dnevno jedna akča.

— Za rasvjetu džamije dnevno dvije i po akče.

— Za ulje u 170 kandilja uz ramazan dnevno deset akči.

— Za hasure dvije akče, kad bude trebalo.

— Uz ramazan i odabrane večeri nabaviće se tri mukave po petnaest oka i paliti kod mihraba.

— Sofi Mehmed-pašinu vakufu na ime mukate za zemljište, na kojem je napravljen trg, davaće se godišnje jedna i po akča. Od prihoda pak toga trga popravljat će se džamija.

Svjedoci:

Osmanaga, valijin ćahaja,

Seid-efendija, ćatib valijina divana,

Abdulahaga, valijin haznadar,

Emin Mehmed-efendija, valijin muhurdar,

»Umdetul-ajan« Mehmedbeg, sadašnji bosanski tefter-ćehaja,

Mehmed-efendija, sadašnji bosanski tefterdar,

Šejh Mehmed-efendija, muftija u Travniku,

Mustafa-efendija, sadašnji bosanski timar-tefterdar,

Ali-efendija, sadašnji bosanski timar-teskere-džija,

Ahmedaga, sadašnji bosanski čauški ćehaja,

Ibrahim-efendija, bivši timar-teskeredžija,

Ali-efendija, sadašnji mukabeledžija,

Mustafaga, sadašnji bosanski čauški emin,

Ismail, čauš na bosanskom divanu.

VAKUFNAMA BOSANSKOG VALIJE MEHMED-PAŠE KUKAVICE

Travnik 15 XI 1171 = 21 VII 1758

Ovjeran prepis, što ga je oko god. 1939 načinio Evkaf umum mudirlugii iz Defteri hakanije u Carigradu, transkribiran latinicom, u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 696. U prepisu ispuštena imena svjedoka i potvrda kadije.

Bosanski valija Mehmed paša u sarajima bosanskih valija izjavio je pred kadijom i u prisustvu postavljenog mutevelije Ali-efendije, sina Husejnbegova, da je o svome trošku sagrađio i uvakufio:

— Džamiju u Foči.

— Medresu u Foči.

— Mekteb u Foči.

— Česmu (sebili abi leziz) u Foči.

— Veliki most na Drini u Foči.

— Veliki most na rijeci Čehotini u Foči.

— Veliki most na Limu u kadiluku Prijepolje.

— Veliki most na Drini u kasabi Goraždu u čajničkom kadiluku.

— Veliki most na rijeci Bosni u Visokom u sarajevskom kadiluku.

— Džamiju u mahali Duradžik u Sarajevu.

— Mekteb u istoj mahali.

— Sebilj (sebilhane) u istome mjestu.

— Džamiju u kasabi Travniku.

— Mekteb u istome mjestu.

— Tri česme (sebili abi revan) u istom mjestu.

— Mekteb u selu Vitezu u travničkom kadiluku.

— Džamiju u selu Slimenima u istom kadiluku.

Dalje je za uzdržavanje tih ustanova i samih objekata sagrađio i uvakufio:

— Karavan-saraj u Foči.

— Hamam u Foči.

— Sedam dućana na istome mjestu.

— Čitluk Mokro u sarajevskom kadiluku, što ga posjeduje na temelju carske temlikname.

— Dva karavan-saraja u kasabi Prijepolju.

— Dućan u istome mjestu.

— Četrdeset i sedam dućana u bezistanu i posebno dva, sve to u kasabi Travniku.

Legator određuje, da mutevelije ovoga vakufa budu njegovi izravni potomci i ostavlja ovakve odredbe u pogledu plaćanja službenika i drugih troškova:

— Drugom imamu džamije u Foči dnevno pet akči.

— Drugom mujezinu te džamije dnevno dvije akče.

— Ferašu i kajimu te džamije dnevno tri akče.

— Devrihanu dnevno dvije akče.

— Muderisu medrese u Foči dnevno deset akči.

— Mualimu mekteba u Foči dnevno pet akči.

— Vaizu dnevno pet akči.

— Drugom devrihanu dnevno jedna i po akča.

— Vrataru dnevno tri akče.

— Džabiji dnevno tri akče.

— Za hasure i svijeeće džamije u Foči dnevno deset akči.

— Sujoldžiji dnevno tri akče.

— Za opravlanje vodovoda dnevno dvije akče.

— Za opravlanje spomenute džamije godišnje pedeset groša.

— Za opravlanje ćuprije na Drini u Foči godišnje deset groša.

— Za opravlanje ćuprije na Čehotini u Foči godišnje deset groša.

— Za opravlanje ćuprije na Limu u prijepoljskom kadiluku godišnje deset groša.

— Za opravlanje ćuprije na Drini u Goraždu godišnje deset groša.

— Za opravlanje ćuprije na Bosni u Visokom godišnje deset groša.

Pored toga, službenicima džamije u Foči davaće se slijedeći novčani iznosi od prihoda ciganske džizije bosanskog ajaleta, koja je na osnovi carskog berata darovana legatoru:

— Imamu dnevno šest akči.

— Hatibu pet akči.

— Vaizu pet akči.

— Prvome mujezinu četiri akče.

— Ferašu četiri akče.

— Mualimu šest akči.

— Za rasvjetu dnevno šest akči.

— Za opravlanje česme i vodovoda dnevno sedam akči.

Posebno će se iz prihoda hercegovačke vojnugan-mukate davati dnevna plaća kurra-u od dva-deset akči.

Dalje, od kirije spomenutih vakufskih objekata podmirivaće se službenici zadužbina u Sarajevu:

— Mualimu dnevno deset sag-akči.

— Sebiljdžiji dnevno šest akči.

— Sujoldžiji dnevno jedna akča.

— Za opravlanje sebilja dnevno dvije akče.

— Za opravlanje mekteba dnevno tri akče.

— Za vodu iz Gazi Husrevbegova vodovoda, koju koristi sebilj, dnevno jedna akča Gazi Husrevbegovu vakufu.

— Za opravlanje džamije u mahali. Duradžik godišnje deset groša.

Posebno će se davati dnevna plaća od petnaest akči mualimu mekteba u Sarajevu od mukate za toware koji se dogone na tržište (mururiye ahmal Saraybosna mukataasi), koja je beratom darovana legatom.

Službenici zadužbina u Travniku plaćaće se ovako:

a) Od prihoda hercegovačke vojnugan-mukate, po beratu:

— Vaizu džamije u Travniku dnevno dvije akče.

— Hatibu tri akče.

— Imamu osam akči.

— Dersihanu dvije akče.

— Trećem mujezinu dvije akče.

— Salahanu jedna akča.

— Kajimu tri akče.

— Mualimu mekteba u Travniku dnevno pet akči.

— Ferašu tri akče.

— Za rasvjetu dnevno osam akči.

b) Od kirije vakufskih objekata:

— Za rasvjetu i kandilje džamije u Travniku dnevno trinaest akči.

— Kurra-u dnevno pet akči.

— Sujoldžiji dnevno jedna akča.

— Za opravlanje česama i vodovoda dnevno dvije akče.

— Vaizu koji će vaziti uz bajrame dnevnicu je jedna akča.

— Muteveliji ovoga vakufa dnevno šest akči.

— Pasvandžiji bezistana dnevno tri akče.

— Imamu džamije u Slimenima i mualimu (sic!) dnevno tri akče.

— Mualimu mekteba u Vitezu dnevno pet akči.

Kad se podmire spomenuti izdaci iz državnih prihoda, t. j. iz prihoda dobara, koje je legatoru car darovao, i kirije vakufskih objekata, mutevelija će višak prihoda podjednako podijeliti legatorovim izravnim potomcima, i muškim i ženskim.

Ako preteče novca, koji je određen za opravlanje vakufskih objekata, pripojiće se glavnici.

Počasni nadzornici ovoga vakufa biće bosanski valije.

HUDŽET TRAVNIČKOG KADIJE O KUPOPRODAJI DIJELA HAMAMA U KORIST VAKUFA
MUHSIN-ZADE MAHMED-PAŠE

Travnik, 27 VI 1177 = 21 1764

Prepis, uzet oko 1939 iz Defteri-hakanije u Carigradu, u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 699.

Ahmedbeg, sin Ahmedbegov, iz Hasanagine mahale u kasabi Travniku, u visokom saraju bosanskog valije Muhsin-zade Mehmed-paše, a pred kadijom, koji je posebno izaslan ispred suda, prodaje spomenutom valiji Mehmed-paši svoju četvrtinu Ebu Bekirbegova hamama u Osmanbegovoj mahali u Travniku za 550 groša.

Četvrtinu toga hamama prodavalac je zakonski naslijedio iza umrlog Ebu Bekira, sina Bekirbegova.

U ovom pravnom poslu kupca zastupa valiski kaimekam Ibrahimaga.

VAKUFNAMA BOSANSKOG VALIJE MUHSIN-ZADE MEHMED-PAŠE

Carigrad, 27 IV 1181 = 22 IX 1767

Ovjeren prepis, uzet oko 1939 iz Defteri-hakanije u Carigradu, u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 700.
Imena svjedoka u prepisu ispuštena.

Bosanski valija Muhsin-zade Mehmed paša u prisustvu za ovaj vakuf postavljenog mutevelije Travničanina Šejha Hadži Mehmeda, sina Šejh Hadži Mehmedova, u saraju Baškapu u Carigradu, pred kadijom Mevlana Derviš Mehmed-efendijom, sinom Ahmedovim, dao je o svome vakufu ove podatke:

— Tekijska džamija u kasabi Travniku u blizini Stare čaršije (Čarši atik kurbunda) dotrajala (karah) je, pa ju je ovaj legator dao o svome trošku nanovo sagraditi.

— Pored te džamije nanovo (muceddeden) je sagradio medresu sa sedam soba.

— Na istome mjestu podigao je i mekteb.

Za uzdržavanje tih ustanova vakufi tri hiljade groša i određuje, da se taj novac daje pristojnim ljudima na poslovanje uz kamatnjak od 15% godišnje. Iz toga dohotka podmirivaće se službenici i druge potrebe ovako:

— Spomenutom Hadži Mehmed-efendiji, muderisu legatorove medrese, dnevno trideset sag-akči.

— U svaku sobu medrese dijeliće se dnevno šest sag-akči, što za sedam soba iznosi svega četrdeset i dvije sag-akče dnevno. Taj će se iznos podjednako dijeliti svima učenicima.

— Mula Husejnu, podvorniku medrese, dnevno dvije sag-akče.

— Istome Mula Husejnu dnevno četiri sag-akče za službu kajima u džamiji i medresi.

— Za rasvjetu i hasure u medresi i džamiji dnevno deset sag-akči.

— Mualimu legatorova mekteba Šejh Mehmed-efendiji dnevno šest sag-akči.

— Vaizu Ebu Bekir-efendiji dnevno deset sag-akči s tim, da svake srijede poslije podne kazuje vaz u spomenutoj džamiji.

— Imamu Nuh-efendiji dnevno šest sag-akči.

— Spomenutom Mula Husejnu za službu mujezina dnevno četiri sag-akče.

— Muteveliji, spomenutom Hadži Mehmed-efendiji, dnevno šest sag-akči.

— Nadzorniku Hadži Salih-efendiji dnevno šest sag-akči,

— Pisaru Ishak-efendiji dnevno devet sag-akči.

— Džabiji Mula Ismailu, sinu spomenutog Ishak-efendije, dnevno šest sag-akči.

Vakufski objekti popravljaju se iz viška prihoda.

Mutevelija će biti spomenuti Hadži Mehmed-efendija, a iza njegove smrti njegovi potomci po propisima šerijata.

Počasni nadzornici ovoga vakufa biće travničke kadije.

HUDŽET TRAVNIČKOG KADIJE O KUPOPRODAJI HANA S BAŠČOM U KORIST VAKUFA
MUHSIN-ZADE MEHMED-PAŠE

Travnik, 11 I 1182 = 28 V 1768

Prepis, uzet oko 1939 iz Defteri-hakanije u Carigradu, u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 690.

Bivši travnički serdar Mehmedaga, sin Abdulahagin, iz Muslihuddinove mahale u Travniku, u boisna-brodskom kadiluku, prodao je vakufu Muhsin-zade Mehmed paše, sina vezira Abdulah-paše, za hiljadu i četiri stotine groša han s baščom u Muslihuddinovoj mahali uz pogodbu, da ga prodavalac drži u svojim rukama, zajedno s prihodom, dok se ne namiri godina dana od Jurjeva, od koga je već mjesec dana prošao.

Han graniči s jedne strane Fejzibegovim posjedom, s druge potokom Klašnicom, s treće baščom Babajića Alijage i grobljem, a s četvrte strane ulicom.

Han je skoro građen (cedid han), a ima prizemne i spratne prostorije. Na spratu ima osam odaya i dvije sofe, a u prizemlju staju, sijenicu i sundurmu.

Hanu pripada bašča s vrtom, plodnim i neplodnim drvećem i vodovod, koji je izgrađen s tomrućima ispred same kapije hana.

U pravnom aktu vakuf zastupa mutevelija Šejh Hadži Mehmed-efendija, sin Sejha Hadži Mehmed-efendije.

HUDŽET TRAVNIČKOG KADIJE O KUPOPRODAJI KUĆE S BAŠČOM U KORIST VAKUFA
MUHSIN-ZADE MEHMED-PAŠE

Travnik, 11 XI 1183 = 8 III 1770

Prepis uzet oko 1939 iz Defteri-hakanije u Carigradu, u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, br. 697.

»Fahrul-ešbah« Husejn-ćehaja, sin Husejn-ćehajin, koji privremeno (musaferećen) boravi u Travniku, pred šerijatskim sudom prodaje vakufu bivšeg velikog vezira Muhsin-zade Mehmed-paše kuću s baščom u Muslihuddinovoj mahali u Travniku za 130 groša.

Kuća graniči s jedne strane hanom ovoga va-

kufa, s druge strane kućom i baščom Halilbaše, s treće zemljištem mualima Hadži Ali-efendije, a djelomično posjedom sinova umrlog teskeredžije Ali-efendije.

U pravnom aktu vakuf zastupa mutevelija Šejh Hadži Mehmed-efendija, sin Šejha Hadži Mehmed-efendije.

VAKUFNAMA HADŽI ALIBEGA HASANPAŠIĆA, SINA HADŽI MUHAMEDBEGOVA

Travnik, 1 I 1291 = 18 II 1874

Prepis u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, sidžil vakufnama I, str. 398—402. Vakufnamu legalizirao travnički naib
A b d u r a h m a n .

Travničanin Hadži Alibeg Hasanpašić, sin umrlog Hadži Muhamedbega, prema svojoj ranijoj vakufnami od 27 XII 1283 (2 V 1867), koju je potvrdio travnički naib Mehmed Hamdi-efendija, obnovio je u Gornjoj čaršiji u Travniku džamiju Mehmed-paše Kukavice, koja je propala u požaru, a nije imala prihoda, iz kojih bi se mogla obnoviti, a tako isto doveo je i vodu pred tu džamiju.

U spomenutoj vakufnami zadržao je legator u svojim rukama doživotno pravo promjene i uprave

ovoga vakufa. U vezi s tim, ovoga puta daje u prisustvu za legalizaciju postavljenog mutevelije Hadži Osmana, sina Zaimova, iz Muslihuddinove mahale, pune odredbe o svome vakufu. Legator je sagradio ove zadužbine:

— Džamiju na zemljištu izgorjele džamije Mehmed-paše Kukavice u Gornjoj čaršiji u Travniku.

— Česmu pred tom džamijom.

— Mekteb u kasabi Zenici kod Segban-agine džamije u istoimenoj mahali.

Faksimil vakufname Hadži Adila, sina Mustafina,
od 19 VI 1133 (18 IV 1721)

Za uzdržavanje tih zadužbina i za druge potrebe, koje će se dalje navesti, legator vakufi ove objekte:

a) u Travniku:

— Bakalski dućan u Gornjoj čaršiji koji graniči s jedne strane dućanom berbera majstora («usta») Alije, sina Abdulahova, a unuka Alijina, s druge strane baščom Hasana, sina umrlog kol-age Saliha, s treće strane dućanom koji pripada vakufu spomenute džamije, a s četvrte strane ulicom.

— Bakalski dućan u istoj čaršiji; graniči s jedne strane dućanom vakufa spomenute džamije, s druge bostanom spomenutog Hasana, s treće dućanskim zemljištem Dobrića (?) Osmana, sina Osmanova, a s četvrte ulicom.

— Bakalski dućan u istoj čaršiji; graniči s jedne strane dućanom vakufa spomenute džamije, s druge dućanom Asim-efendije i Riza-efendije, sinova Muderizovića Abdulah-efendije, sina Ahmed-efen-

dina, s treće baščom travničkog hućumetskog konaka, a s četvrte ulicom.

— Bakalski dućan u istoj čaršiji; graniči s jedne strane dućanom skopaljskog Židova Isaka, s druge dućanskim zemljištem Harmandićevih sinova, s treće kućom spomenutog (berbera) Alije, a s četvrte ulicom.

— Bakalski dućan u istoj čaršiji; graniči s jedne strane dućanom vakufa legatorove džamije, s druge dućanskim zemljištem Harmandićevih sinova, s treće kućom spomenutog berbera Alije, a s četvrte ulicom.

— Sahačiski dućan u istoj čaršiji; graniči s dviju strana dućanima legatorove džamije, s treće strane puteljkom što vodi u mahalalu Glavicu, a s četvrte ulicom.

— Trgovački dućan s masivnom magazom i s odajom na spratu u istoj čaršiji; graniči s jedne strane dućanom vakufa legatorove džamije, s druge dućanom Akice Hadži Mustafe i Mehmeda, s treće strane sa spomenute dvije kuće, a s četvrte ulicom.

— Sahačiski dućan u istoj čaršiji; graniči s dviju strana dućanima vakufa legatorove džamije, s treće kućama spomenutog Hadži Mustafe i Mehmeda, a s četvrte ulicom.

— Terziski dućan; graniči s jedne strane dućanom vakufa legatorove džamije, s druge dućanskim zemljištem Akice Osmanbega, s treće kućama spomenutog Mustafe i Mehmeda, a s četvrte ulicom.

— Bakalski dućan; graniči s jedne strane Babajićevim dućanom, s druge strane dućanskim zemljištem Hasanbega Kulenovića, s treće baščom spomenutog hućumetskog konaka, a s četvrte ulicom.

— Dva dućana . . . (tekst nepotpun); graniče s dviju strana grobljem legatorove džamije, s treće dućanom vakufa te džamije, a s četvrte ulicom.

— Bakalski dućan; graniči s dviju strana dućanima legatorove džamije, s treće spomenutim grobljem, a s četvrte ulicom.

— Dva duhandžiska dućana; graniče s jedne strane dućanom spomenute džamije, s druge spomenutim grobljem, s treće putem što vodi vakufskom hamamu u Osmanbegovoj mahali, a s četvrte javnim putem.

— Sahačiski dućan; graniči s jedne strane spomenutim hamamom, s druge pekarom Hadži Mehmed-efendije Hadžiabdića, s treće zemljištem (arsa) spomenute džamije, a s četvrte sporednim putem.

— Novi han u Gornjoj čaršiji pozadi kamenog bezistana (kargir bezazistan uzre); na spratu ima devet odaja, a u prizemlju kafanu, aščinicu, sjenaru, staju i česmu; graniči s jedne strane baščom Alije Lfuše (?), s druge sporednim putem što vodi u Muslihuddinovu mahalalu, s treće strane grobljem, a s četvrte ulicom.

— Berberski dućan s kafanom na katu u Gornjoj čaršiji. Sagradio ga je umrli Bahri-paša i uvakufio za svoju česmu, ali je vremenom dotrajao, pa ga je nanovo sagradio legator; graniči s jedne stra-

ne putem Šupljike, s druge strane putem mahale Prnjavor, s treće kalanom Šaćirage Ruščuklije, sina Mehmedova, a s četvrte javnim putem.

— Četiri dućana s berbernicom i terziskom odajom na katu; graniče s jedne strane dućanom šejha Agana Sejfića, s druge dućanima vakufa mahale Osoje, a s treće i četvrte ulicom.

— Aščinicu (aščidukan) s dvije odaje na katu, koju je legator sagradio na zemljištu, što ga je kupio od Mustafe Fetića; graniči s jedne strane zemljištem handžije Hadži Osmana, s druge dućanom Derviša Kulenovića, a s treće javnim putem.

— Jedan nalbantski i jedan čibukčiski dućan sa dvije odaje na katu (u Donjoj čaršiji), koje je kupio od Saliha Šiljkovića; graniče s jedne strane dućanom Alibega Rogačevića (?), s druge dućanom Mula Latifa Kišije, s treće puteljkom što vodi donjoj sahat-kuli, a s četvrte ulicom.

— Kuću s tri ahara u prizemlju i tri odaje na katu što ju je kupio jednim dijelom od spomenutog Saliha (Šiljkovića), a drugim od žene umrlog Nuh-efendije; graniči s jedne strane kućom Jeličića Pere, s druge dvorištem džamije Sulejmanije, s treće kućom sarača (Sarača?) Ibrahima, a s četvrte vodotokom česme Dokuzi (upravo: *Dokuzlu suyi mezarisile*).

— Kuću sa tri odaje i pekarom; legator ju je kupio od žene Mule Bojića (?); graniči s jedne strane kućom Sime i Voje Zevića (?), s druge kućom Ilije Marića, a s treće i Četvrte javnim putem.

— Kuću s magazom i baščom te dvije odaje na katu u mahali Osoju, što ju je kupio od Zidova Avrama, a graniči s kućom Hadži Saliha Gafića, s kućom bakala Toše i javnim putem.

— Čerhanu (kerhane) zvanu »Kasarna« (?) sa sedam odaja na katu i četiri magaze u prizemlju te s komadom vrta kraj nje u blizini džamije Kuršumlije. Kupio ju je od Hadži Ali-paše, a graniči potokom Bunarbašom, kućom Šabana Mehmed-oglu i vakufskim bostanlukom.

— Kuću sa aharom i osam odaja na katu u blizini džamije Kuršumlije. Kupio ju je od Derviša Zulića, a graniči s jedne strane kućom Hadžiselimovića, s druge odajom (!) Ibrahima Harmandića, s treće dućanima vakufa Sulejmanije džamije, a s četvrte javnim putem.

— Kuću u blizini džamije Kuršumlije sa dva dućana i tvrdom magazom u prizemlju i dvije odaje na katu, što ju je kupio od Derviša Hadžiemirića, žene Nuh-efendijine i žene sarača (Sarača?) Ibrahima; graniči s jedne strane kućom Jeličića Pere, s druge livadom Babovića (?) Nike, a s treće javnim putem.

— Kuću s četiri dućana u prizemlju i četiri odaje na katu, od koje je otkupio treći (posljednji?) dio; graniči s dućanima vakufa legatorove džamije

— Kuću u Hasanaginoj mahali s odajom, sjenarom, stajom u prizemlju i sa tri odaje na katu

te s vrtom pokraj nje, Kupio ju je od Avdage Vinca (?), a graniči s jedne strane kućom Skopljaka Isaka, s druge kućom Židova Moše, s treće Musalom, a s četvrte javnim putem.

— Kuću u istoj mahali s četiri ahara i pekarom u prizemlju te četiri odaje na katu. Kupio ju je od spomenutog Avdage, a graniči sa dvije strane potokom Bunarbašem i mlinom, s treće vakufskim gradilištem u Hasanaginoj mahali, a s četvrte javnim putem.

— Dućan u Donjoj čaršiji što ga je kupio od nasljednika abadžije Joše; graniči sa tri strane dućanima Muharembega Gluhbegovića, a s četvrte javnim putem.

b) u *kasabi Duvnu*:

— Han sa šest dućana i šest tvrdih magaza u prizemlju te sa sedam odaja, sedam dućana, sedam tvrdih magaza i s jednom posebnom magazom i sobom nad njom, sve na katu. Han je sagradio legator na mjestu, koje graniči legatorovim njivama, njihovom Hamdije, Saliha i Bećira, sinova Hadži Derviševih te njihovom zvanom Crna njiva (?).

— Dućan uz spomenuti han.

— Kuću što ju je kupio od Joze. . . (prezime nečitko); graniči sa dvije strane spomenutim hanom, a sa četvrte javnim putem.

— Kuću što ju je kupio od Mate Džolanovića; graniči spomenutim hanom, kućom, uvakufljenom za legatorovu džamiju, i javnim putem.

— Kuću, koju je također kupio, a graniči kućom, uvakufljenom za legatorovu džamiju, legatorovom njihovom i javnim putem.

— Zemljište koje uživa Ilija Krajina uz pogodbu da daje vakufu 120 groša godišnje zakupnine.

c) u *kasabi Zenici*:

— Kuću u zeničkoj čaršiji s kafanom na katu, dva dućana u prizemlju i s pekarom kraj nje. Kupio ju je od Zeničaka Osmanbega, sina Hasanova, a graniči s jedne strane kućom Hercegovca Mula Hasana, sina Abdulahova, a unuka Hasanova, s druge strane zemljištem Čaršijske džamije, s treće dućanima Buregića (?) Mustafe, sina Salihova, a unuka Mustafina, a s četvrte javnim putem.

— Magazu s odajom na katu i dva podruma pred njom u čaršiji. Kupio ju je od Drine (?) Saliha i suvlasnika, a graniči s jedne strane magazom. . . (ime vlasnika nečitko), sinom Salihovim, a unukom Abdulahovim, a sa tri strane javnim putem.

— Tri dućana što ih je sagradio legator kraj svoga mekteba kod potoka; graniče sa tri strane potokom, a s četvrte mektebom, koji je legator ranije sagradio.

— Hanbar koji graniči sa dvije strane spomenutim mektebom, sa treće vakufskim gradilištem, a s četvrte javnim putem.

•

Legator određuje, da se prihodi od tih svih uvakufljenih objekata ovako troše:

— Mutevelija ovoga vakufa će u sporazumu s mahaljanima Osmanbegove mahale dati najprije napraviti džamiju, hanove, kuće, dućane i česme.

— Imamu i hatibu legatorove džamije u Travniku godišnje hiljadu groša.

— Dvojici mujezina po četiri stotine groša godišnje, svega osam stotina groša.

— Ferašu stotinu groša godišnje.

— Kajimu i salahanu godišnje dvije stotine i pedeset groša.

— Devrihanu godišnje stotinu groša.

— Sujoldžiji godišnje dvije stotine i pedeset groša za popravljnje legatorove česme pred džamijom i one u hanu, potom česme u medresi Mehmed-paše Kukavice, koju je sagradio Mehmed-paša, i obnovio legator te česmu umrlog Bahri-paše.

— Godišnje dvije stotine groša nadzorniku za vođenje brige oko sahat-kule, koja je stradala u požaru, pa je popravio legator.

— Za pedest oka zejtina za rasvjetu džamije, osobito uz odabrane večeri, godišnje pet stotina groša.

— Za priredbu mevluda dvanaesti dan mjeseca rebiul-evela u legatorovoj džamiji godišnje dvije stotine i pedeset groša.

— Za hatmu legatom godišnje četiri stotine groša.

— Učenicima medrese, što ju je sagradio spomenuti Mehmed-paša Kukavica u blizini hućumetskog konaka, godišnja potpora devet hiljada groša, tako da pedeset učenika dobiva po petnaest groša svakoga mjeseca.

— Za potrebe kandilja koji će se paliti svaku noć u mesdžidu i na šadrvanu spomenute medrese godišnje stotinu i pedeset groša.

— Osobi koja će biti mujezin u spomenutom mesdžidu i, ujedno, podvornik medreso, godišnje dvije stotine i pedeset groša.

— Službeniku (»mualimu«) koji će predavati Kur'an u toj medresi godišnje četiri stotine groša.

— Imamu Tekiske džamije u Travniku godišnje pet stotina groša.

— Mualimu mekteba u mahali Vakuf, koja pripada džematu Osoje, godišnje dvije stotine groša.

— Imamu džamije u mahali Ilovača godišnje dvije stotine groša.

— Mujezinu džamije u mahali Ilovača godišnje stotinu i pedeset groša.

— Imamu džamije Džudže Džaferage u Duvnu godišnje tri stotine i pedeset groša.

— Imamu Lala-pašine džamije u Duvnu godišnje tri stotine i pedeset groša.

— Sujoldžiji, koji će popravljati česmu Glogovac (?) u Duvnu, godišnje stotinu groša.

— Imamu džamije u Šujici u livanjskom kadiluku godišnje stotinu i dvadeset groša.

— Za potrebe kandilja, koji vise u obliku Sullejmanova muhura (Solomonova slova) u džamiji sultana Ahmeda u Zenici godišnje dvije stotine groša.

— Za dvije mukave po devet oka s dvije strane mihraba u džamiji sultana Ahmeda u Zenici godišnje dvije stotine groša.

— Mualimu mekteba, što ga je sagradio legator u Zenici kod Segbanagine džamije u istoimenoj mahali, godišnje dvije stotine groša.

— Doživotnom muteveliji Hadži Osmanu godišnje hiljadu i pet stotina groša.

— (Prihod od dućana i kafane nad njom, što ju je sagradio u Travniku Bahri-paša, a obnovio legator, trošiće se prvenstveno za potrebe Bahri-pašine česme, a višak će se pripajati glavnici legatorova (Hadži Alibegova) vakufa.

11

11

VAKUFNAMA DŽEVAHIRA-HANUME, KĆERKE MUSTAFA-EFENDINE, A ŽENE HADŽI ALIBEGA HASANPAŠIĆA

Travnik, 11 V 1295 = 13 V 1878

Prepis u Vakufskoj direkciji u Sarajevu, sidžil vakufnama I, str. 396—397. Vakufnamu potvrdio K a s i m, kadija u Travniku.

Dževahira-hanuma, žena umrlog Hadži Alibega Hasanpašića iz Gazi-agine mahale u kasabi Travniku, preko zastupnika Ahmedbega, sina Avdibegova, a unuka Avdibegova (!) iz Travnika i u prisustvu postavljenog mutevelije Hadži Osmanage Nevića, sina Mehmedova, iz Muslihuddinove mahale u Travniku, vakufi:

a) u Travniku:

— Dućan u Donjoj čaršiji; graniči s dućanom Mustafe Brajića i javnim putem.

— Dvije kuće, jednu uz drugu, u Gazi-aginoj mahali; graniče s kućom Zidova Dave, legatorovim vrtom i javnim putem; obje kuće imaju po dvije odaje na katu.

— Kuću u istoj mahali, u Grahoviku; graniči s baščom i njivom Tahirovića (?), njivom Jovana Krole (?) i javnim putem.

— Kuću u mahali Vakuf, džemat Osoje, i pored nje bašču s plodnim i neplodnim drvećem; graniči s kućom Sulejmana Alije, milćem Ismeta Arnauta, grobljem i javnim putem.

— Bostan sa voćkama u džematu Osoje; graniči s bostanom Salih Ramića, milćem Mehmeda Hadžimahmutovića i baščama Osmana Brajića,

— Dva dućana u Donjoj čaršiji, jedan uz drugi; graniče s dućanom Židova Dave, javnim putem, kućom Hasana Beganovića i dućanom kćerke Mehmeda Beganovića.

— Kuću sa dvije odaje, magazom, kuhinjom i avlijom u prizemlju te pet odaja na katu u Osmanbegovoj mahali na zemljištu Mehmed-pašina vakufa sa starom mukatom; graniči s kućom Alije Beganovića, javnim putem, grobljem i hanom, što ga je uvakufio njezin muž.

— Kuću u Hasanaginoj mahali; graniči s kućom Avdage Vinca (?), kućom Hasanage i javnim putem»

— Kuću u istoj mahali; graniči s kućom Kara Ahmeda, grobljem i javnim putem.

— Kuću u istoj mahali s pekarskim dućanom u prizemlju i dvije sobe na katu; graniči s milćevima Omerbega i Ilije Lazovića te javnim putem.

Ukupno tri dućana, osam kuća i jedan bostan.

b) u *kasabi Duvnu*:

— Pekarski dućan; graniči s kućom vakufa njenoga muža, grobljem i javnim putem.

— Kuću koja graniči s milćem Kozarevića, dućanom vakufa njenog muža i javnim putem.

— Gradilište (arsa) koje graniči s dućanima vakufa njenoga muža i javnim putem.

— Kuću koja graniči s dućanima Kadrinovića (?), dućanima vakufa njenoga muža i javnim putem.

— Dućan koji graniči s dućanima vakufa njenoga muža, grobljem i javnim putem.

— Dućansko gradilište koje graniči s kućom vakufa njenoga muža, grobljem i javnim putem.

— Dva dućana koja graniče s dućanima vakufa njenoga muža, grobljem i javnim putem.

— Kuću koja graniči s dućanom vakufa njenog muža i javnim putem.

Svega četiri dućana, tri kuće i dva gradilišta.

•

Prihodi od tih objekata ovako će se trošiti:

— Prihodi triju kuća u Hasanaginoj mahali trošiče se ponajprije za uzdržavanje ta tri objekta, potom za zejtin u džamiji Kuršumliji u istoj mahali, koliko bude trebalo, a cio ostatak imam u mujezinu te džamije sa znanjem mutevelije.

— Svi objekti davače se u zakup sa znanjem mutevelije i mahaljana Osmanbegove mahale. Najprije će se obavljati potrebni popravci uvakufljenih objekata, a onda podmirivati ostali troškovi.

— Mualimu sibjan-mekteba u mahali Vakuf godišnje tri stotine groša.

— Za priredbu mevluda dvanaesti dan mjeseca rebiul-evela u džamiji njenoga muža godišnje pet stotina i pedeset groša.

— Za popravljanje česme njenoga muža u Travniku godišnje stotinu groša.

— Osobi koja će nadgledati sahat-kulu u Gornjoj čaršiji u Travniku godišnje dvije stotine groša.

— Neki iznos (bir mikdar) na ime plaće muderisu u medresi (Mehmed-paše Kukavice).

— Višak prihoda ide za popravljanje džamije i medrese njenoga muža (zapravo Mehmed-paše Kukavice) te za kandilje u toj džamiji i medresi.

— Kada umre počasni mutevelija ovoga vakufa Hadži Osmanbeg, ili ako se dogode promjene u vakufu, neka se odabere za počasnog muteveliju drugog čovjek, dobar i pobožan, iz iste mahale.

TUMAČ TURCIZAMA

- abadžija** (tur. *abadži*), krojač koji pravi ponajviše se-
ljačku odjeću od grubog sukna abe.
- ahar** (per. *ahor*), staja za konje, konjušnica.
- ajalet** (ar.), pokrajina, provincija u upravnom smislu.
- akča** (tur. »bjelica«), najstariji turski novčić, promjera
10–12 mm, a težine 0,65–1,10 grama srebra. Vremenom
joj je težina opadala sve više, dok početkom 18 st. nije
spala na 0,13 grama čistog srebra. U prometu su bile
dvije vrste akči: *sag-akce* (»zdrave akče«) i *čuruk-akče*
(»krnjave akče«). Te posljednje bile su one težine od
0,13 grama srebra. Po novčanoj burzi u početku 18 sto-
ljeća 3 sag-akče vrijedile su jednu paru, a 40 para (od-
nosno 120 sag-akči) 1 groš.
- aščinica**, orijentalni tip restorana.
- ašere** (ar.) odlomak iz Kur'ana što se neobavezno glasno
recitira poslije zajedničke molitve.
- avlija** (grč.), dvorište.
- bajram** (tur.), muslimanski blagdan. Dva su u godini:
ramazanski, svršetkom mjeseca posta ramazana, t. j. prvi
dan mjeseca ševala, a traje obično tri dana, i *kurbanski*
ili *hadziski*, koji počinje deseti dan mjeseca zilhidžde,
t. j. sedamdeset dana poslije ramazana, i traje obično
četiri dana.
- bakal** (ar. *bakkal*), trgovac mješovite robe, poglavito ži-
votnim namirnicama.
- berat** (ar. *berevat*), sultanov dekret kojim se neke po-
djeljuje služba, odlikovanje, zemlja ili koje drugo dobro.
- bezistan** (od ar. *bezzaz* — trgovac tkaninama i per. *stan*
— mjesto), istočnjački tip robne kuće, redovito masivna,
kamena građevina, da požar ne bi mogao robu oštetiti.
- bostan** (per.), ovdje povrtnjak.
- bostaniuk** (per.-tur.), ovdje isto što i *bostan*.
- čardak** (per.), ovdje veća prostorija na katu istočnjačke
kuće.
- čajuš** (tur.), ovdje glasnik, kurir namjesnikova dvora.
- čibukčija** (tur. *čubukcu*), obrtnik koji izrađuje čibuke,
t. j. duge šuplje štapiće za lulu.
- čifluk** (tur. *čiftlik*), zemljišno imanje spahije, selo kmet-
sko.
- čehaja** (per. *kedhuda*), zamjenik ili pomoćnik viših tur-
skih službenika; zapovjednik nižih službenika (ovdje
čajuša).
- čerhana** (per. *kerhane*), radionica, tvornica.
- čuprija** (tur. *kupru*), most.
- darusseade-aga** (ar.-tur.), nadzornik crnih eunuha i
zapovjednik carskog harema; zvaao se i *kizlar-aga*. Nje-
mu su se podnosili godišnji obračuni nekih vakufa.
- Defteri-hakani** (tur.), sultanov ured, u kojem se ču-
vaju katastarski i tapiski defteri carskog divana.
- derviš** (per. »siromah«, »prosjak«), član kojeg musliman-
skog mističkog reda. Obrede vrši obično u *tekiji*.
- devrihan**, službenik koji glasno recitira Kur'an u dža-
miji petkom prije podne (džume-namaza).
- divan** (per.), ovdje dvor (ured) sultanova pokrajinskog
namjesnika.
- Dokuzi** (tur. *dokuz* — devet), ime česme u Travniku na
Varoši u blizini Hasanagine (Jeni) džamije; dobila ime
po tome, što je imala devet lula, na koje je voda tekla.
- dava** (ar. *dua*), molitva za blagoslov božji.
- džabija** (ar.), pobirač vakufskih prihoda.
- džemat** (ar. *džemaat*), muslimanska vjerska općina.
- džizija** (ar.), glavarina, porez podanika islamske drža-
ve, koji nisu morali ići u vojsku. To su bili kršćani i
Cigani.
- džuz** (ar.), trideseti dio Kur'ana, često uvezan u posebnu
knjigu.
- emin** (ar.), povjerenik cara ili njegova namjesnika, uprav-
lja državnim dobrima ili nekim odredom službenika
(ovdje čauša) na dvoru.
- esedi groš**, novac s likom lava u reveru.
- feras** (ar. *feirrs*), službenik koji mete i stere džamiju.
- groš**, vrsta turskog novca, vrednijeg od akče.
- hadis** (ar.), teorija o islamskoj tradiciji, t. j. o Muhame-
dovim izrekama, njegovim djelima i djelima drugih, koje
je on šutnjom odobrio.
- hafiz** (ar.), titula osobe koja zna cio Kur'an napamet.
- halvetije**, pripadnici istoimenog derviškog reda.
- hamam** (ar. *hammam*), istočnjački tip javnog kupatila,
redovito kupolasta i monumentalna građevina s više pro-
storija, od kojih svaka ima posebnu funkciju.
- han**, istočnjački tip javnog konačišta po gradovima i otvo-
renim putevima; ima uvijek staju za konje i jednu ili
više soba za putnike. Od 18 stoljeća sinonim mu je *kara-
van-sara*.
- hanbar** (per. *anbar*), žitnica.
- hasura**, prostirka od rogožine; u sporednim dijelovima
džamije nadomještava čilim.
- hatib** (ar.), džamiski službenik koji obavlja petkom u
podne (džuma) ili o bajramima posebnu propovijed —
hutbu.
- hatma** (ar.), svečani čin prilikom završetka čitanja cijelog
Kur'ana, koje se kao bogougodno djelo namjenjuje za
duše umrlih osoba.

- hućumet (ar. *hukutnet*), sud. *Hućumetski konak*, sudski ured.
- hudžet (ar.), legaliziran kupoprodajni ugovor.
- imam (ar.), džamiski službenik koji predvodi vjernike pri skupnoj molitvi,
- kadl-asker, vrhovni sudac u bivšoj Turskoj, službenik odmah iza šejhul-islama: jedan je bio za rumeliski, a drugi za anadolski dio države,
- kadija, (ar. *el-kadi*), sudac koji sudi po islamskom pravu.
- kadiluk, srez, kotar.
- kaimekam, ovdje zastupnik, zamjenik sultanova namjesnika (valije).
- kajim, (ar. *kajim*), služitelj džamije.
- kandilj, (ar.), svjetiljka u kojoj gori stjenka u ulju.
- kantar, sprava za mjerenje težine na principu poluge s jednim utegom (jaje), koji, prema mjestu, kamo se pomiče, da bi kantar dobio ravnotežu, pokazuje na polugi težinu robe koja se mjeri.
- karavan-saraj, v. han.
- kasaba (ar.), varoš.
- kol-aga (tur.), zapovjednik straže.
- konak (tur.), ovdje ured, dvor.
- kurra (ar.), osoba koja po svome pozivu recitira Kur'an.
- Kuršumlja džamija u Travniku, dobila ime po tome, što je prekrivena olovom (tur. *kuršun* — olovo).
- lula (per.), vodovodna pipa.
- mahala, (ar. *mehalle*), stambena gradska četvrt što je sačinjava nekoliko manjih i krivudavih ulica ili sokaka.
- medresa (ar.), muslimanska srednja (i visoka) škola.
- mekteb (ar.), muslimanska škola.
- mesdžid (ar.), muslimanska bogomolja u kojoj se ne obavlja glavna molitva petkom (džuma).
- mevlud (ar. *mevlid*), proslava rodendana vjerovjesnika Muhameda recitiranjem posebnog spjeva u tu svrhu.
- mihrab (ar.), udubak u prednjem zidu muslimanske bogomolje, gdje stoji imam kad predvodi vjernike pri zajedničkoj molitvi.
- milć (ar. *mulk*), zemljište koje spada u neograničeni posjed i raspolaganje njegova vlasnika.
- miri-miran (per.), paša drugoga čina.
- mualim (ar.), učitelj u mektebu.
- muderis (ar.) profesor u muslimanskoj srednjoj (i visokoj) školi (medresi).
- muftija (ar.), učenjak koji je ovlašten da daje šerijatske decizije (»fetve«) o vjerskim i pravnim pitanjima.
- muhafiz (ar.), branitelj pokrajine, grada, čest naslov bosaških namjesnika.
- muhurdar (per.), čuvar pečata, službenik na namjesničkom dvoru.
- mujezin (ar. *muezzin*), džamiski službenik, koji s munare najavljuje početak molitve.
- mukabeledžija (ar.-tur.), revident, službenik na namjesničkom dvoru.
- mukata (ar. »porez«), odrezana godišnja novčana svota koja se daje vlasniku nekog zemljišta za uživanje toga posjeda.
- mukava (ar.), svjetiljka u džamiji na stupu od debelog i čvrstog papira.
- munara (ar. *minare*), toranj uz džamiju s koga mujezin objavljuje vrijeme molitve.
- musala, otvoreni prostor s mihrabom i minberom u grada za obavljanje skupne molitve petkom i o bajramima.
- mutevelija (ar.), upravitelj vakufa (zadužbine).
- nalbant (ar.-per.), potkivač konja.
- namaz (per.), molitva.
- noktađija (tur.), službenik vakufa koji bilježi »proučene« džuzove (v.) za hatmu (v.).
- odaja (tur.), soba.
- odžak (tur.), ognjište, dimnjak.
- pasvandžija (per.-tur.), noćobdija, osoba koja noću čuva dućane od provale i vatre.
- pejgamber (per.), vjerovjesnik.
- ramazan (ar. *ramadan*), deveti mjesec muslimanske (hidžretske) godine koji muslimani provode u postu.
- sabah-namaz (ar.-per.), jutarnja molitva prije izlaska sunca.
- sag-akča, v. akča.
- sahačija (ar.-tur.), urar.
- sahat-kula (ar.-tur.), kameni toranj sa zvonom, a negdje i s kazaljka za otkucavanje i pokazivanje vremena po ala turca satu.
- salahan (ar.-per.), osoba koja recitiranjem određenih arapskih tekstova (»salavata«) najavljuje s munare molitvu u petak (»džumu«) ili pak pogrebnu molitvu (»džez-nazu«).
- sarač (ar. *serradž*), sedlar, remenar.
- saraj (per.), dvor sultana, njegova namjesnika (valije) ili kojeg drugog velikaša.
- sebilj (ar. *sebil*), omanja zgrada na putu, u kojoj sjedi poseban službenik (»sebiljdžija«) i besplatno poji prolaznike vodom.
- sebiljdžija, v. sebilj.
- serdar (per.), ovdje zapovjednik janičara u jednom mjestu.
- sidžil (ar.), protokol u koji se unosi prepis cijele isprave.
- sofa (ar. *suffe*), hladnjak, kiosk uz kuću, han ili nadvodom.
- sujoldžija (tur.), obrtnik koji pravi i popravlja vodovode i česme.
- šadrvan (per.), natkriven bazen s vodoskokom pred džamijom, hanom i nekim drugim objektima.
- šejh (ar.), načelnik jedne tekije; ugledan član derviškog reda.
- šeriat (ar.-*šeri'a*), islamsko pravo, sadržano u Kur'anu, Muhamedovu hadisu i nekim kasnijim rješenjima.
- tabhana (ar.-per. *debbaghane*), radionica u kojoj se štavi koža, kožara.
- tarik (ar. »put«), jedan od brojnih pravaca (škola) derviškog učenja.
- tefsir (ar.), tumačenje Kur'ana.
- tefter-čehaja (grč.-per.), pomoćnik, zamjenik tefterdara.
- tefterdar (grč.-per.), šef finansija jednog ajaleta ili pokrajine; sjedio na namjesničkom dvoru.
- tekija (ar.), derviška bogomolja, mjesto gdje se derviši sastaju i boga slave.
- telal (ar. *dellal*), čaršijski glasnik i trgovački posrednik, mešetar,
- temliknama (ar.-per.), carska darovnica.

terzija (per. *derzi*), krojač građanske odjeće.

teskeređija (ar.-tur.), bilježnik, notar na namjesničkom dvoru.

timar (tur.), zemljišno dobro, leno koje je sultan davao na korišćenje istaknutim ratnicima i služebnicima umjesto godišnje plaće. Donosilo prihod od 3000—19.990 akči godišnje.

tomruk (tur.), vodovodna cijev od pečene gline ili borovine.

vaiz (ar.), propovjednik.

vakuf (arap. *waḡf* uzapćenje, zastoj, stanika), zaklada ili dobro koje se zavještava u društvene svrhe.

vakufnama (ar.-perz.), privatna listina, kojom se osniva vakuf (v.). Sadrži invokaciju, intitulaciju, dispoziciju (odredbe zavještača), odluku suda u korist vakufa u fingiranom sporu, datum i ovjeru, dalje imena svjedoka, a na čelu kadinu potvrdu s imenom i žigom.

valija (ar.), sultanov namjesnik u ajaletu ili pokrajini.

vaz, (ar.), propovijed.

vezir (ar.), paša sa tri tuga i, obično, član carskog divana.

zakir (ar.), derviš koji u tekiji recitira određene hvalospjeve bogu («ilahije»).

zejtin (ar. *zejtin*), ulje.

ziker, (ar.), derviški obred koji se ponajčešće vrši duljim i glasnim izgovaranjem božjeg imena.

R É S U M É

Dans l'histoire de la ville de Travnik, qu'on connaît depuis la conquête turque, le période le plus important est celui de la résidence des pachas de Bosnie dans cette ville, pendant un siècle et demi.

Au commencement du XVIIIe siècle les pachas de Bosnie fixaient leur résidence à Travnik, jusqu'alors une bourgade sans signification. Dans cette période Travnik fut enrichi d'un nombre d'édifices d'utilité publique que l'auteur de cette article a étudié à la lumière des documents turques en partie inconnus jusqu'ici. Le premier de ces documents, une waqf-name (lettre de fondation pieuse) a été émis par Elci Hagi Ibrahim Pacha (1703) qui fit construire à Travnik un tékké avec une salle d'enseignement et un mekteb (école primaire pour les garçons). Comme de coutume, pour le maintien de ces oeuvres pieuses et pour la subsistance de leurs serviteurs il fit des légats proportionnés en immeubles. Des lettres de fondation des trois gouverneurs: de Kiamil Ahmed Pacha (en 1757 pour la mosquée dite aujourd'hui Ghazi Aga Garni), de Mehmed Pacha Kukavica (en 1758

et de Muhsin-zade Mehmed Pacha (en 1767, pour une mosquée, medres et mekteb), la plus importante est celle de Mehmed Pacha Kukavica, originaire de Bosnie, qui, deux fois gouverneur de ce pays, faisait construire des mosquées, des écoles, des ponts, des aqueducs et des bains à Foca, Gorazde, Visoko, Travnik, pour le maintien desquels il avait inscrit des objets lucratifs à Foca, Prijepolje, Mokro et à Travnik une cinquantaine de boutiques et magasins. La mosquée de ce Mehmed Pacha à Travnik a été restaurée en 1867 par Hagi Ali Beg Hasanpasic, pour le maintien de laquelle il laissa des maisons, des boutiques et d'autres immeubles à Travnik, à Duvno et à Zenica. L'épouse de Hagi Alibeg élargit cette pieuse oeuvre de son mari par le don de quelques maisons, boutiques et terrains dans la même ville. Ces matériaux jettent une lumière favorable sur l'activité bienfaisante de quelques vizirs de Travnik, qui ne manquaient pas d'initiative quand la Sublime Porte leur laissait temps d'agir et ne les remplaçait pas au bout de quelques mois.